

Så påverkas hushållens inkomst vid sjukskrivning

De senaste åren har antalet sjukskrivna samt antalet med sjuk- och aktivitetsersättning ökat kraftigt vilket har hållit tillbaka arbetsutbudet och försvagat de offentliga finanserna. Mycket tyder nu på att ett trendbrott skett för sjukskrivningarna eftersom de har minskat något det senaste året. Detta är troligen en effekt både av att fler beviljas sjuk- och aktivitetsersättning och av en stramare sjukskrivningsprocess där arbetsförmågan står i fokus mer än tidigare. Det senare har bl.a. inneburit att fler personer sjukskrivs på deltid i stället för på heltid. Sammantaget har nu antalet personer som är sjukskrivna eller får sjuk- och aktivitetsersättning planat ut.

I den livliga debatten om sjukfrånvaron har åtskilliga förklaringsfaktorer diskuterats: normförskjutningar som innebär ökade sjukskrivningar trots bättre medicinsk folkhälsa, ett ”anorektiskt” arbetsliv med allt mindre marginaler, samspelet mellan arbetslöshet och sjukfrånvaro, inadekvata incitament för olika parter m.m. När det gäller incitament betonas ofta att det gäller att skapa lämpliga drivkrafter för alla inblandade parter, dvs. den sjukskrivne, arbetsgivaren, landstinget och sjukskrivande läkare samt försäkringskassan. Incitamenten för arbetsgivarna har ändrats genom införande av tre veckors sjuklön samt för de sjukskrivna genom att sjukpenningersättningen efter tre veckors sjukskrivning sänkts från 80 procent till 77,6 procent av inkomsten. Nya regler har aviserats som innebär att arbetsgivarna ska bära en del av kostnaden även vid längre sjukskrivningar och att sjukpenningersättningen åter höjs till 80 procent.

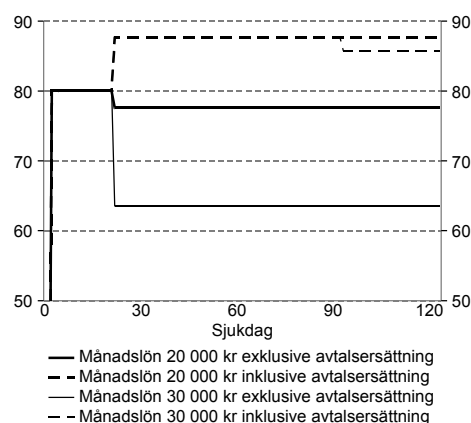
Nedan analyseras nettoersättningsgraden vid sjukskrivning. Därvid beräknas hur sjukskrivning ändrar hushållets disponibla inkomst när hänsyn tas till sjuklön, sjukpenning, avtalsersättning, skatter och bidrag. Liknande beräkningar finns redovisade i Långtidsutredningens bilaga ”Vem tjänar på att arbeta?”¹. Där beaktas dock inte avtalsersättningarna trots att dessa är betydelsefulla för den sammantagna ersättningen vid sjukdom.

Ekonomisk kompensation vid sjukskrivning

Enligt nuvarande regler 2004 ersätts den sjuke inte alls för den första sjukdagen. Därefter betalar arbetsgivaren 80 procent i sjuklön under dag 2–21. Från och med dag 22 utgår sjukpenning från försäkringskassan med 77,6 procent av lönen upp till ett tak på 24 500 kronor i månadslön.

Utöver denna lagreglerade ersättning tillkommer från dag 22 ersättningar som avtalats mellan arbetsgivare och arbetstagar. Innebörden är att arbetsgivaren betalar extra sjuklön eller att ett av arbetsgivaren betalt försäkringsskydd träder in. För lönedelar under taket på 24 500 kronor i månadslön är det vanligt med tillskott på ca 10 procent, medan det för lönedelen över taket är vanligt med ett större tillskott, upp till 90 procent.

Diagram 1 Bruttoersättning vid sjukskrivning för en kommunalanställd inklusive/exklusive avtalsersättning
Procent

Källa: Konjunkturinstitutet

Som framgår av diagram 1 är avtalsersättningarna betydelsefulla särskilt vid högre löner. Som exempel kan nämnas att avtalsersättningar höjer bruttoersättningen sjukdag 22 och framåt från knappt 65 procent till ca 87 procent för en kommunalt anställd med en månadslön på 30 000 kronor.

Förutom dessa direkta ekonomiska effekter vid sjukskrivning finns även indirekta effekter från det offentliga skatte- och bidragssystemet. Exempelvis får många personer med låga inkomster högre bostadsbidrag om inkomsten blir lägre på grund av sjukdom. Personer som har så höga inkomster att de betalar statlig inkomstskatt har normalt en mar-

¹ SOU 2004:2, bilaga 14 till LU 2003/04. Se även denna rapport för en översikt över de ekonomiska incitamentens betydelse för arbetsutbudet.

ginalskatt på 50–57 procent och påverkas därför förhållandevis lite av inkomstbortfallet.

Ytterligare en faktor är att i hushåll med flera försörjare, blir den relativa förlusten av hushållsinkomsten lägre än i ett hushåll med bara en försörjare. Skyddsmekanismerna vid sjukskrivning är alltså flera: lagreglerad ersättning, avtalsreglerad ersättning, dämpande effekter genom skatter och bidrag samt familjesituation.

Avtalsersättningar betyder mycket

Beräkningarna nedan gäller förändringen av den disponibla inkomsten vid sjukdom under ett helt kalenderår för personer som i annat fall skulle ha arbetat heltid hela året.²

För varje hushåll beräknas den s.k. nettoersättningsgraden³, dvs. hushållets disponibla inkomst när en individ är sjukskriven i förhållande till den disponibla inkomsten vid ett års arbete. Om nettoersättningsgraden är 100 procent är alltså hushållets disponibla inkomst opåverkad vid sjukdom. Om hushållet har två vuxna arbetande görs två separata beräkningar, vilket ger två olika nettoersättningsgrader beroende på vem som är sjuk.

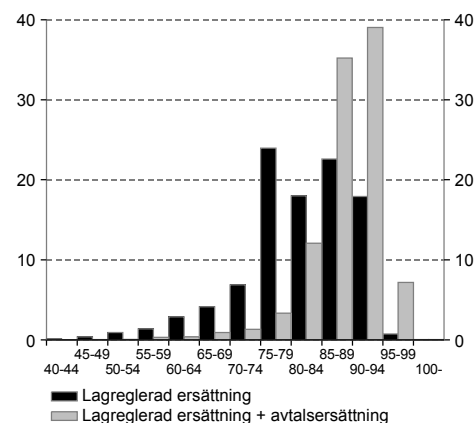
Den genomsnittliga nettoersättningsgraden exklusive avtalsersättning blir i denna beräkning 82 procent. Nettoersättningsgraden ökar relativt mycket, till 89 procent, när även den avtalsreglerade ersättningen läggs till.

Uttryckt i kronor är medianförlusten ca 2 200 kronor per månad. För hushåll med en man och en kvinna som arbetar blir medianförlusten per månad för hushållet 3 200 kronor om mannen är sjuk och 2 000 kronor om kvinnan är sjuk ett år.

I diagram 2 visas fördelningen av nettoersättningsgraden exklusive respektive inklusive avtals-

sättning. Exklusive avtalsersättning har ungefär 20 procent av gruppen en nettoersättningsgrad över 90 procent. Inklusive avtalsersättningar är motsvarande andel ungefär 50 procent.

Diagram 2 Hushållets nettoersättningsgrad vid sjukskrivning. Procent

Källa: Konjunkturinstitutet.

Anm. Hushållets disponibla inkomst när en individ är sjukskriven ett år i förhållande till disponibel inkomst vid ett års arbete.

De avtalsreglerade sjukersättningarna bidrar alltså till att det sammantagna ekonomiska skyddet vid sjukdom är mycket högt. Detta gäller åtminstone vid sjukdomsperioder på upp till ett år. Därmed blir det kortsiktiga privatekonomiska utbytet av att arbeta i stället för att vara sjukskriven förhållandevis begränsat.

² Vid beräkningen har SCB:s mikrosimuleringsmodell FASTT använts med 2002 års HEK/HINK-undersökning som bas. I simuleringen ingår ca 7 000 urvalsindivider vilka uppräknade med stickprovsvikter motsvarar ca 1,6 miljoner personer som arbetar heltid hela året. Gruppen heltid/helår har valts för att göra experimentet så tydligt som möjligt. I de hushåll som har flera vuxna genomförs beräkningen stegvis för en vuxen i taget. I HEK finns ingen uppgift om avtalsersättningar. Relevanta regler har därför uppskattats med ledning av i vilken sektor och till vilken facklig centralorganisation individen hör. Vid beräkningen har en försiktighetsprincip tillämpats som innebär att avtalsersättningarna hellre under- än överskattats. Mer exakt gäller beräkningarna vid 360 dagars sjukdom. Från dag 361 är det vanligt att avtalsersättningarna minskar.

³ Termen "nettoersättningsgrad" brukar i internationella studier kallas "net replacement rate".